

POLJA

ČASOPIS ZA KULTURU, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

NOVI SAD - GODINA XXV - CENA 10 DIN.

februar '79. broj 240

Miroslav Krleža

* * *

Ime Edvarda Kardelja ostat će u pamćenju našeg svijeta trajnije od bilo kakvog nadgrobnog mramora.

Snagom svoje volje, još od davnih krvavih bitaka protiv šestojanuarskog terora, kroz dim požara i banuta narodnooslobodilačkog rata, s puškom u ruci, on se probio do svoje historijske uloge partijskog ideologa, državnika i zakonodavca.

U okviru isprepletanih pitanja kako da se izgradi socijalizam u našoj zemlji u uslovima perioda 1945—75, Edvard Kardelj nije bilo samo pionir koji traži izlaz na nepoznatom putu. U mnogobrojnim nedoumicama on se pokazao kao nadareni graditelj koji prvi put u historiji socijalizma polaže temelje jedne političke zgrade, jednog ekonomskog i političkog sistema sazdanog na samoupravnom principu.

Uslijed protuslovnne problematike kako upravljati prisvojenim viškom rada, a da se ne upadne u napast državnog kapitalizma, kako očuvati čistoću takvih pojmova kao što su sloboda i demokracija, a da se programatska linija ne izgubi ni lijevo ni desno u ispraznoj retorici, kako ostvariti socijalističku politiku, a da ne padne žrtvom činovničke samovolje, kako riješiti pitanje razdiobe dobara, ne putem participacije, nego samoupravljanja itd. itd., u čitavim snopovima takvih i sličnih pitanja Edvard Kardelj je godinama bistrio pojmove, obarao sheme, borio se protiv duhovnih zaostalosti i zabluda, otvarao nove poglede ne samo perom nego i na djelu.

Vjoran svojoj klasi, on je ostao proleterski političar do kraja, a kao takav on je predano slijedio Tita i u okviru svega što se u historiji suvremenog socijalizma i komunizma podrazumjeva pod pojmom titoizma, ime Edvarda Kardelja ostat će kao datum.

Dušan Matić

* * *

Ima života, a takav je bio život Edvarda Kardelja, koji ne prestaju sa smrću i čije delo, kao delo čitave istorije naših naroda i našeg društva, prelijeva u naše danas i naše sutra. To njegovo delo čini suštinu našeg novog života. Izgrađeno je celo na osnovama socijalističkog samoupravljanja, začetog pre više od jednog veka. Pariskom komunom, teoretskom razradom Manksa i prvobitnom objavom ti kod nas, Svetozara Markovića. U toliko aktivnom i revolucionarnom životu Edvarda Kardelja našlo je ispunjenje koje nas zadivljuje i koje je svetla uteha u ovom tužnom času.

Vasko Popa

* * *

U živom revolucionarnom delu Edvarda Kardelja oseća se ozon koji se pojavljuje posle oblaka, grmljavine i kiše u vazduhu na obroncima slovenačkih planina. Klanjam se pred njim, velikim, plemenitim i nezaboravnim stvaraoцем toga dela.

Beno Zupančič

* * *

Izgubili smo principijelnog kritičara kulturnih zbivanja, ali kritičara koji je voleo dostignuća čovekove kulture, koji je ulazio u sva stvaralaštva sa dubinom društvenog mislioca i odlučnošću čoveka koji ne može biti zadovoljan dostignutim, a da ne razmišlja o duhovnim prozorima u svet naše i svetske sutrašnjice. Na nama kulturnim radnicima čitave naše zemlje ostaje ogromna odgovornost da produžimo put njegove stvaralačke kritike, kao i njegovu ljubav prema svemu što je dobro i lepo, prema svemu što postiže, oslobađajući se, čovekovo stvaralaštvo.

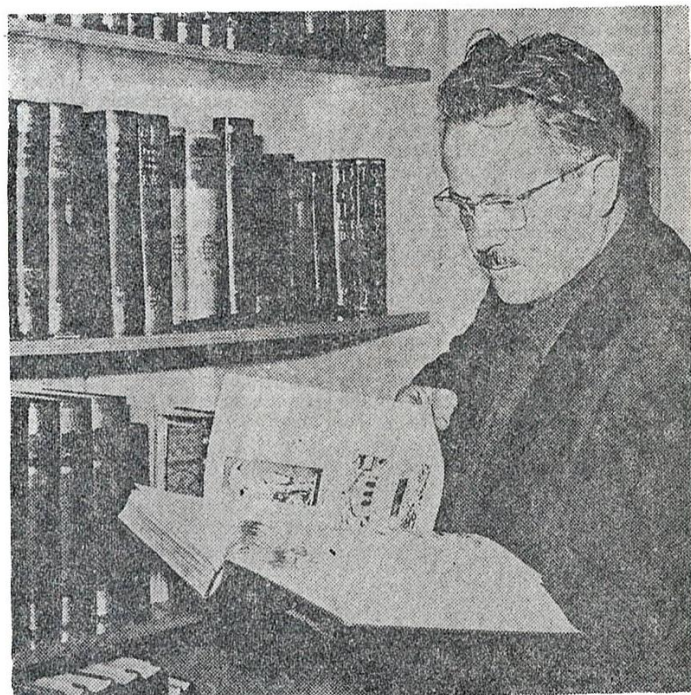
demokratski pluralizam samoupravnih interesa — novi oblik demokratskog političkog sistema

Boreći se za socijalizam i socijalističko samoupravljanje kao društveno-ekonomski odnos, jugoslovensko društvo je istovremeno stvaralo uslove za razvoj specifičnog oblika demokratije — demokratije socijalističkog samoupravljanja. Demokratija, međutim, nije spisak formalnih prava građana, nego živi politički izraz određene društvene i političke strukture i određenog odnosa moći društvenih snaga. Ona ima svoje korene i oslonac kako u odgovarajućim društveno-ekonomskim odnosima tako i u odgovarajućoj društvenoj svesti. Osim toga, demokratija kao oblik političkog sistema mora biti obezbeđena i takvim državnim institucijama koje odgovaraju karakteru i potrebama određenih proizvodnih odnosa.

1. Klasna suština samoupravne demokratije

Ni teorijski, a ni u društvenoj praksi ne može se demokratiji pripisivati nekakav natklasni karakter.

Demokratija kao oblik političkog sistema može da se razvija samo u određenoj klasnoj strukturi i u određenoj društvenoj svesti koja odgovara takvoj strukturi. Boriti se za demokratiju, a ne videti te društvene realnosti znači boriti se sa ve-

trenjačama. A realnost te klasne strukture i društvene svesti izražava se, grubo šematski govoreći, između dve krajnosti. Ili se klasni sukob odvija u relativno mirnoj društvenoj atmosferi socijalnog i političkog sukobljavanja, s tim što se na vlasti mogu smenjivati političke partije koje predstavljaju suprotne klasne interese, pa se i promene društvene strukture vrše u neravnomerno ispoljenom ritmu, ali uz održavanje demokratskih metoda i institucija. Ili se klasne suprotnosti do te mere zaoštra-

ečeverija * egerić * kletnikov * koković * komadina * kopicl * kulenović * paund * radovanović * radović * stojanović * šalamun * tolnai * živanović

vaju da revolucionarne promene nasiljem postaju jedini mogući izlaz iz društvene krize. Ali u tom slučaju nastaje situacija kada pobedonosna klasa ne može priznati političkim snagama poražene klase ravnopravnost u demokratskim pravima drukčije nego pod uslovom da te snage priznaju »pravila igre« koja nameće novo stanje u klasnoj strukturi društva.

Da li se, gledano historijski, radnička klasa koja postavlja takav uslov pojavljuje u manje demokratskoj ulozi nego što se u prošlosti pojavljivala li nego što se danas pojavljuje buržoaska klasa? Ni u kom slučaju. Jer sve do danas svi sistemi buržoaskog parlamentarizma priznaju političkim snagama radničkog pokreta ravnopravnost u parlamentarnoj igri samo pod uslovom da te snage priznaju njegovu »pravila igre«. A ta »pravila igre« stvarala je za sebe tokom svoje historije klasa buržoazije u sukobu sa radničkom klasom. Pa i kad priznaju ta »pravila igre« i kad zadobiju poverenje većine, političke snage radničke klase — što je već istaknuto — stoje pred nepremostivim teškoćama i pred opasnostima takvih reakcija kao što su fašizam, vojni pučevi i razni drugi oblici reakcionarnih zahvata vlasti kad god nastoje da ozbiljnije dirnu u postojeću klasnu strukturu društva.

Dakako, život se ne odvija, a u budućnosti će se sve manje odvijati isključivo po jednoj ili po drugoj pomenutoj šemi, nego sve više između njih u raznim kombinacijama elemenata jednog i drugog puta i u raznim »istorijskim kompromisima«. Ali osnovnu objektivnu zakonitost treba imati u vidu jer inače i najidealniji slobodarski koncepti u praksi mogu da se pokažu kao sasvim nefunkcionalni iluzija.

Ako je reč o budućem razvoju demokratije u našem samoupravnom socijalističkom društvu koje je niklo iz krajnje zaostre revolucionarne krize i duboke revolucije narodnih masa, onda zaključak koji iz svega toga treba da izvučemo jeste da je borba za sve dublju demokratizaciju našeg društvenog života nužno uslovljena i zavisna od borbe za takav odnos moći društvenih snaga koji će našem društvu obezbediti njegov socijalistički i samoupravni karakter. Ali u isto vreme taj razvoj zavisi i od toga koliko će naš demokratski sistem biti sposoban da omogući izražavanje svih društvenih snaga koje priznaju socijalistički karakter našeg društva i samoupravni položaj radnika i radnog čoveka u njemu. Mislim da to treba da budu dva glavna cilja u borbi za dalji razvoj samoupravne demokratije našeg socijalističkog društva.

Socijalizam se ne može zamisliti bez demokratije. On ne može da napreduje ako se u njemu ne razvijaju demokratski odnosi među ljudima. Međutim, socijalističkom društvu je potrebna demokratija u socijalizmu, a ne demokratija kao oruđe borbe protiv socijalizma. Zato moramo da istrajemo na klasnoj prirodi naše demokratije. A to ne znači ništa drugo nego da u samom sistemu te demokratije mora da bude obezbeđena neosporna vodeća uloga interesa radničke klase, čvrsto povezane sa svim drugim radnim ljudima, i da ona bude otvorena svakome ko priznaje tu činjenicu.

Budućnost će, svakako, promeniti političku strukturu društva li doneti nove, razvijenije oblike njegovog demokratskog života. Pojavice se li novi, diferencirani oblici demokratskog idejnog i političkog organizovanja. Ali u sistemu socijalističkog samoupravljanja to ne mogu biti klasične političke partije koje se bore za monopol vlasti, nego oblici organizovanja koji su izraz kretanja društvene svesti i razvoja kreativnih snaga društva. Drugim rečima, takve organizacije imaju u društvu socijalističkog samoupravljanja približno onakav položaj kakav imaju organizacije nauke, kulture i slično, a ne poziciju monopolskog nosioca političke vlasti, kakvu one imaju u sistemu buržoaske demokratije. Osim toga, dalji progres socijalističkog društva sve više će slabiti političku snagu ekonomskih, ideoloških, kulturnih i političkih faktora buržoaske i tehnobirokratske kontrarevolucije, što će postepeno smanjivati i potrebu izuzetnih represivnih mera protiv tih snaga. Drugim rečima, li ograničenja demokratskih prava koja nameće oštrina političke borbe za klasnu vlast biće sve manja.

Doduše, sve su to problemi koje će postepeno rešavati tek budućnost, ali takva perspektiva treba već danas da bude jedna od polaznih tačaka naše orijentacije, koja treba da bude svakodnevno prisutna u izgradnji našeg sistema demokratije socijalističkog samoupravljanja, a isto tako li u svakodnevnom oblikovanju naše unutrašnje politike. Ali danas bismo se, očigledno, našli u svetu iluzija ako bismo hteli takvim li sličnim pojmovima kao što su matklasna demokratija ili apstraktna opšta sloboda da rešavamo realne društvene konflikte u kojima sloboda za jednu klasu neizbežno znači nesloboda li potčinjavanje druge klase.

Zato će se naše društvo svakako morati još duže vreme sukobljavati sa političkom akcijom snaga neprijateljskih socijalizmu li samoupravljanju koja je uperena protiv samih osnova tog klasnog i političkog sistema. Oštrina tog konflikta, odnos snaga u njemu, sredstva koja se upotrebljavaju u tom sukobu, priroda svetskih suprotnosti li slični faktori neizbežno usporavajući utiču na razvoj našeg demokratskog sistema, ali od toga historijskog konflikta naše društvo ne može da pobjegne. Takva borba je li dalje nužno upravo radi učvršćenja stabilnosti sistema li ona je uslov kako razvoja demokratskih odnosa u društvu tako li nezavisnosti naroda li narodnosti Jugoslavije.

Stoga li naš sistem samoupravne demokratije u današnje vreme — pored osnovnih društvenih funkcija koje vrši — mora biti takođe instrument održavanja, odbrane li funkcionisanja sistema klasne vlasti, to jest samoupravne vladavine, odnosno vodeće društvene uloge radničke klase u demokratskoj povezano-

sti li uzajamnoj zavisnosti sa svim radnim li demokratski orijentisanim ljudima našeg društva.

Zato nije nimalo slučajno što su se u našem društvu svi klasi, društveni li politički konflikti koncentrisali, u stvari, u jedan osnovni konflikt, to jest u uporno nastojanje antisocijalističkih li antisamoupravnih snaga da nametnu naše mdrustvo stranački pluralizam li jednopartijski sistem. Pri tome te snage nastupaju u ime slobode li demokratije. Tu se, svakako, radi o slobodi, ali ne o slobodi za ogromnu većinu naroda, nego o slobodi za onu manjinu u našem društvu koja hoće upravo tu slobodu radnih ljudi da ukine li da nametne vladavinu političkog monopola manjine, liza koje su se poređale snage koje nose restauraciju kapitalističke svojine li tehnobirokratski monopol na upravljanje društvom. Pri tome se u odbrani tog monopola na istoj liniji nalaze kako staljinistički dogmatičari koji takav monopol nameću u ime ideologije o rukovodećoj ulozi državnog aparata tako li oni tehnobirokratski liberali koji takav monopol nameću u ime ideologije o vodećoj ulozi inteligencije u društvu. Stoga, upravo u ime odbrane lištinske demokratije za narod, za radne ljude, za samoupravljače, socijalističke snage našeg društva moraju da se najodlučnije suprotstave tendencijama da se problem dalje demokratizacije našeg društva tretira kao problem slobode za stranački pluralizam, a ne kao problem slobode za pluralizam samoupravnih interesa.

Celokupna ideologija političkog pluralizma građanskog društva zasniva se na poistovećivanju interesa vladajuće klase i aparata njenog političkog monopola na vlast sa opštim društvenim interesima, iako ogromna većina građana, to jest radnih ljudi ostaje bez stvarnih demokratskih prava upravo na onim područjima društvenih odnosa od kojih u najvećoj meri zavisi njihov rad li život. I obrnuto, samoupravna demokratija upravo opšte društvene interese identifikuje sa samoupravnim interesima radnog čoveka, odnosno zbiljskog građanina kao nosioca konkretnog kompleksa ličnih li društvenih interesa. Naravno, ako te razlike ne vidi li neće da ih prizna, taj ne može ni da shvati zašto je svakli pokušaj da se našem društvu nametne neke vrste političko-pluralistički li jednopartijski sistem izrazito reakcionaran, pa čak li kontrarevolucionaran pokušaj. Jer mehaničko prenošenje takvog političkog sistema u naš sistem socijalističkog samoupravljanja značilo bi ne samo ponovno zaostrevanje društvenih li nacionalnih suprotnosti koje su uslovljele revoluciju, nego li veštačko političko diferenciranje same radničke klase li svih radnih ljudi, pri čemu bi društveni uticaj zajednica autentičnih interesa radnih ljudi ponovo bio potisnut u korist monopola vrhova tako stvorenih političkih partija. Ili bi se, pak, takav politički sistem — kao što je to dosadašnja praksa pokazala — pretvorio u jednopartijski sistem koji predstavlja ozbiljnu opasnost da u ime radničke klase li kao njeno monopolsko političko predstavništvo vodeću ulogu u društvu preuzme, kako je Marks rekao, njena sopstvena birokratija.

A to znači da se Savez komunista, zajedno sa svim progresivnim socijalističkim snagama našeg društva, mora svojom idejnom li političkom borbom odlučno suprotstaviti svim tendencijama li kolebanjima koja zamagljuju li suštinsku razliku između demokratije političkog pluralizma li demokratije samoupravnog pluralizma. Jer, li pored relativne nerazvijenosti našeg samoupravnog demokratskog sistema, već li demokratski odnosi koji danas postoje u našem društvu pokazuju da sistem samoupravne demokratije predstavlja značajan istorijski korak dalje u odnosu na politički pluralizam građanskog društva. I zato su za nas neprihvatljiva sva ona shvatanja koja nam danas preporučuju da takav demokratski sistem koji otvara potpuno nove perspektive za razvitak demokratskih prava li slobode čoveka zamenimo jednim, u suštini, preživelim političkim sistemom organizacije društva koji pripada epohi kapitalizma li koji se u svojoj dosadašnjoj istoriji izražavao pre svega u funkciji odbrane li održavanja mehanizma tog klasnog sistema.

2. Politički li samoupravni pluralizam

I pored relativnog demokratizma li progressa koji je uneo u razvoj demokratskih li ljudskih prava čoveka, parlamentarni politički pluralizam buržoaske države je, ipak, još uvek oblik otuđivanja čoveka od upravljanja društvom li nametanja monopola određenih klasnih li političkih snaga u tom upravljanju. Međutim, to ne znači da smo mi protiv ili da treba da budemo protiv svakog oblika demokratskog političkog pluralizma uopšte. Naprotiv, pošot se u društvu liopoljava mnoštvo interesa koji liživinu iz klasnih, ekonomskih, političkih, socijalnih li drugih uslova života, nada li stvaranja ljudi, jasno je da nema ni demokratije ni slobode čoveka, ako on te svoje interese li svoju misao, težnje li stvaralačke poglede ne bi mogao slobodno da izražava. Ali postavlja se pitanje u kakvom obliku se takav politički pluralizam izražava.

Imajući to u vidu, mi smo još od revolucije naovamo u našem političkom sistemu — ranije u okviru Narodnooslobodilačkog fronta, a danas u okviru Socijalističkog saveza radnog naroda — priznali neophodnost određenih oblika političkog pluralizma. Pri tome smo polazili od shvatanja da Savez komunista Jugoslavije nije jedina politička snaga koja treba monopolistički da upravlja društvom, nego da on u tome kao idejna li politička avangarda radničke klase ima, doduše, specifičnu društvenu ulogu, ali koju može da ostvaruje samo u demokratskoj povezanosti li zavisnosti sa svim socijalističkim li demokratskim snagama. Stoga smo uvek ne samo lišicali, nego se li borili za to da Komunistička partija, odnosno Savez komunista Jugoslavije ne bude nosilac nekog jednopartijskog sistema, odnosno da on nije

i da ne može ni da bude klasična politička partija, iako mora da se bori za to da ključne pozicije vlasti budu u rukama onih subjektivnih snaga koje stoje na strani socijalizma i socijalističkog samoupravljanja.

Staljin je 1948. godine žestoko kritikovao upravo takvu orijentaciju Komunističke partije Jugoslavije. U svom pismu, to jest u »optužnici« protiv Komunističke partije Jugoslavije tvrdio je da se takvom svojom politikom ona »razvodnjava u masama« i napušta diktaturu proletarijata. Dakako, u to vreme Staljin je imao jedan koncept diktature proletarijata, a Komunistička partija Jugoslavije drugi. Za Komunističku partiju Jugoslavije takva demokratska orijentacija bila je prvi uslov da zadrži poverenje naroda koje je stekla u toku narodnooslobodilačkog rata. A kapitulirati pred Staljinom značilo bi izgubiti upravo to poverenje naroda. Zato je Komunistička partija Jugoslavije — uprkos mnogobrojnih teškoća, prepreka i povremenih kolebanja — ipak uporno nastojala da ostvaruje takav kurs unutrašnjeg razvika.

Posebno bih želeo da istaknem — kao oblik organizovanog pluralizma socijalističke i demokratske političke misli — specifičnu društvenu ulogu Socijalističkog saveza radnog naroda. Idejna i politička platforma Socijalističkog saveza je direktni produžetak platforme Narodnooslobodilačkog fronta koju je u vreme narodnooslobodilačkog rata inaugurisala Komunistička partija Jugoslavije zajedno sa drugim demokratskim i patriotskim snagama jugoslovenskog društva. Ta platforma je bila polazna tačka udruživanja svih tih snaga najpre u borbi protiv okupatora, a kasnije u izgradnji novog društva na osnovi podruživanja sredstava za proizvodnju. Kao nastavljac te demokratske tradicije naše socijalističke revolucije, Socijalistički savez i danas ujedinjuje, odnosno sposoban je da ujedinjuje sve društvene snage, bez obzira na razlike u ideologiji i praktičnoj politici, koje prihvataju socijalistički i samoupravni karakter našeg društva i njegov politički sistem, to jest sistem samoupravne demokratije. U tom smislu Socijalistički savez sadrži one elemente klasičnog političkog pluralizma koji su još uvek nužni u strukturi našeg društva, i to pre svega kao sredstvo najšireg uključivanja socijalističkih, progresivnih i demokratskih društvenih snaga u sistem samoupravne demokratije.

Ali razvoj samoupravljanja i njegovo postepeno sazrevanje u integralni društveno-ekonomski i politički sistem bitno je proširilo, a ujedno i preobrazilo i preobrazilo te početne oblike našeg političkog pluralizma. Jer u socijalističkoj samoupravnoj demokratiji Savez komunista i drugi faktori organizovane socijalističke društvene, naučne, kulturne i druge svesti i akcije formiraju se i organizuju kao stvaralački sastavni deo samoupravne i demokratske zajednice slobodnih proizvođača, a ne kao otuđeni politički faktor u konkurentskoj borbi za vlast nad društvom, nad društvenim radom i njegovim proizvodom i dohotkom. Takav demokratski sistem može u našim uslovima zalista da obezbedi neospornu vodeću društvenu ulogu istorijskih interesa radničke klase. I samo u takvom demokratskom sistemu Savez komunista, zajedno sa drugim socijalističkim samoupravnim snagama, može uspešno da ostvaruje svoju vodeću idejnu i političku ulogu u društvu. Drugim rečima, Savez komunista može da ostvaruje takvu svoju ulogu samo kao sastavni deo tog sistema, a ne kao snaga iznad ili izvan njega, čega je u našoj nedavnoj prošlosti bilo. A ostatak takvih shvatanja ima i danas.

U našem društvu postoje, osim pomenutog klasnog konflikta, i druge idejne i političke razlike i konflikti, ali to su konflikti na tlu socijalističkih društvenih odnosa. Te razlike i konflikti se odnose na pitanja kao što su dalji razvoj socijalističkog društva, razrešavanje aktuelne ekonomske, socijalne, kulturne i druge društvene problematike, pravac i tempo daljeg razvoja društveno-ekonomskih, političkih i drugih odnosa, idejne i političke razlike koje se javljaju u vezi sa tretiranjem konkretnih pitanja itd. Međutim, takvi konflikti i razlike ne razrešavaju se u političkoj borbi za vlast, nego u sistemu samoupravne demokratije. A upravo je samoupravna demokratija najpogodnija za razrešavanje konflikata i razlika takve vrste, jer se u njoj — za razliku od višestruke demokratije — politika polistovećuje sa stvarnom sadržinom samoupravnih interesa koji dolaze do izražaja u pojedinim samoupravnim zajednicama interesa. Prema tome, »politički pluralizam« te vrste može normalno da se izrazi u obliku pluralizma samoupravnih interesa, to jest u demokratskim odnosima samog sistema socijalističkog samoupravljanja i samoupravnog demokratskog delegatskog sistema, a ne mora da traži svoj izraz u stvaranju političkih partija.

Na takav način u društvenim odnosima socijalističkog samoupravljanja politika se podružuje time što postaje sastavni deo samoupravnog odlučivanja. A time samoupravljanje, u stvari, prevazilazi klasični politički pluralizam i otvara put neposrednom i ravnopravnom demokratskom odlučivanju slobodne i društveno odgovorne ličnosti u njenim samoupravnim zajednicama — o svojim neposrednim i opštim društvenim interesima.

Zato naše društvo ne može da bude za slobodu političkih monopola, nego za slobodu izražavanja autentičnih interesa samoupravljača u strukturi socijalističkog i samoupravnog društva. Samo u takvoj slobodi biće obezbeđeni dugoročni, istorijski interesi radničke klase, koja upravo svojom samoupravnom ulogom kao nosilac istorijskog progresa postepeno prestaje da bude klasa, odnosno stvara uslove za razvoj besklasnog društva i za jednake slobode za sve.

Polazna tačka daljeg razvoja našeg demokratskog političkog sistema mora da bude postepeno prevladavanje pluralizma političkih monopola istinskim samoupravnim političkim pluralizmom, to jest pluralizmom autentičnih samoupravnih subjekata kako parcijalnih tako i opštedruštvenih. Jer naše društvo nije ni monolitno niti amorfno. Ono je celina društveno-istorijski uslovljenih diferenciranih interesa. Kad to kažem, ne mislim na interese ostataka kontrarevolucije ili dogmatičkih branilaca tehniokratskog monopola zasnovanog na ideologiji državnog-svojniskih odnosa, nego na raznovrsnost interesa koji se prirodno javljaju u socijalističkom društvu prelaznog perioda.

I sama radnička klasa je slojevita, pa se ni njeni interesi ne mogu svesti samo na jednu političku formulu. Postoji njen zajednički dugoročni interes da rad upravlja društvom, a ne da radom upravljaju privatno-sopstveničke ili državno-sopstveničke snage. Međutim, raspodela prema radu prouzrokuje i određene konflikte interesa u samoj radničkoj klasi. Prevladavanje tih konflikata je moguće u toku dugoročnog društveno-istorijskog razvoja, a ne na osnovu volje ovog ili onog sloja radničke klase.

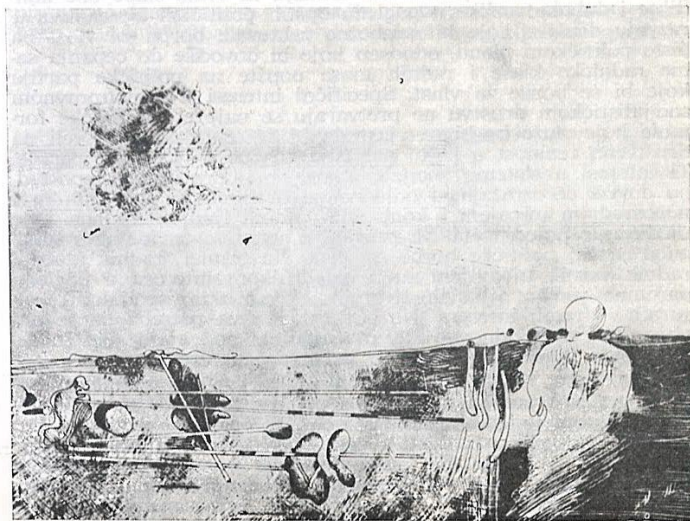
Dakako, ne treba izgubiti iz vida da se ovde ne radi o nekim konfliktima koji znače klasnu diferencijaciju unutar radničke klase, nego, u suštini, o limovinskim i socijalnim razlikama koje nastaju na osnovu sistema raspodele prema radu, to jest sistema koji vodi računa o različitim doprinosu tekućeg rada zajedničkim interesima udruženog rada i koji zbog toga materijalno stimuliše kvalitetniji rad. Takav sistem, doduše, stvara određene socijalne razlike, ali ne itakve koje bi razjedinjavale radničku klasu, nego je, naprotiv, sve šire ujedinjuje na osnovi međusobne ekonomske zavisnosti svih njenih delova, u kojoj je te razlike podstiču na zajednički uspeh u radu, a uz to se i same razlike postepeno smanjuju.

Pa ipak, iako konflikti na osnovi socijalnih razlika ne nose karakter klasnih sukoba, oni ipak unose određene razlike u neposredne interese pojedinih delova radničke klase. Uostalom, to se najjasnije izražava u konfliktu između tendencija ka uravnoteženju i tendencija ka neograničenom proširivanju raspona u raspodeli ličnih dohodaka.

No, postoje i konflikti koji imaju karakter klasnog sukoba ili koji bi mogli dobiti takav karakter, naime, konflikti između radničke klase i onog njenog dela koji je Marks nazvao njenom sopstvenom birokracijom kada ona prisvoji monopol raspolaganja društvenim kapitalom. Taj konflikt sam po sebi ne čini od birokratije »novu klasu«, ali unosi u proizvodne odnose elemente najamnog, odnosno klasnog odnosa. U stvari, to je najozbiljnija protivrečnost savremenog socijalističkog društva. Iz nje izvire niz sukoba i deformacija u društvenoj praksi, kao i dubok ideološki i politički konflikt koji je karakterističan za savremeni socijalizam, to jest konflikt između staljinističkog dogmatizma i demokratske i stvaralačke revolucionarne marksističke misli.

Osim toga, postoje i interesi radnih slojeva izvan radničke klase, na primer, seljaštva i zanatlija, koji nisu u suprotnosti sa klasnim interesima radničke klase, ali se uvek ne identifikuju sa tim interesima. Isto tako, postoji borba mišljenja i konflikti u određivanju tekuće politike na raznim područjima društvenog života. Postoji i velika raznorodnost u oblasti celokupnog sistema društvene misli, to jest ideologije, politike, nauke, kulture itd.

Politizirati sve te raznovrsne interese u obliku političkih stranaka i time ih svoditi na neke opštene političke formule značilo bi negirati autentične izraze raznovrsnosti tih interesa u upravljanju društvom. Upravo to je karakteristika političke države i političkog pluralizma parlamentarnog sistema. A to ne može biti karakteristika sistema samoupravne demokratije u kojoj se konflikti razrešavaju tako što autentični interesi radničke

klase i svih radnih ljudi dolaze do neposrednog i punog izražaja u upravljanju društvom. Upravo zato naša samoupravna demokratija ne može biti demokratija stranačkog političkog pluralizma, nego demokratija pluralizma samoupravnih interesa.

Osnovne karakteristike takvog demokratskog pluralizma samoupravnih interesa u našem društvu ispoljavaju se na različiti način u raznim oblastima društvenog života.

Prva takva oblast je udruženi rad u svim svojim vidovima i u povezanosti sa svim oblicima ličnog rada seljaka, zanatlija, slobodnih profesija itd. A ti interesi radnika i drugih radnih ljudi — zasnovani na njihovom položaju i odnosu prema uslovima, sredstvima i plodovima njihovog rada i stvaranja — demokratski se izražavaju u obliku radničkog samoupravljanja u svim domenima udruženog rada.

Druga oblast su interesi radnih ljudi i građana na području društvenih delatnosti kao što su zdravstvo, socijalna politika, obrazovanje, nauka, kultura i druge oblasti takvih širih zajedničkih interesa samoupravljača, odnosno građana. Ova oblast samoupravnih interesa demokratski je organizovana u obliku samoupravnih interesnih zajednica.

Treća oblast su interesi građana koji se odnose na njihove životne uslove i na životne uslove njihovih porodica u mestu stanovanja. Ovu oblast pokriva samoupravne mesne zajednice i samoupravne komune.

Četvrta oblast su specifični interesi naroda i narodnosti, koje obezbeđuje samoupravna samostalnost republika i autonomnih pokrajina i samoupravno-demokratski odnosi u sistemu federacije.

Peta oblast je stvaralačka aktivnost socijalističkih društvenih snaga u domenu ideologije i opšte politike. Ta aktivnost se u sistemu samoupravnog pluralizma, odnosno samoupravne demokratije izražava u specifičnoj ulozi društveno-političkih i drugih društvenih organizacija.

Šesta oblast su najrazličitiji vidovi izražavanja zajedničkih društvenih interesa o kojima se odluke donose u demokratskim organima delegatskog sistema, odnosno u organima državne vlasti i opšteg društvenog samoupravljanja, to jest u skupštinama društveno-političkih zajednica i u organima koji su njima odgovorni. Taj sistem izgrađuje se na bazi delegatskog sistema koji izvire iz osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica svih pomenutih oblasti društvenog samoupravljanja.

Svaka od ovih oblasti samoupravnih interesa predstavlja, dakako, složen demokratski sistem za sebe. Načelno uzev, sve one zasnivaju se na odlučujućoj ulozi osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica, a ne na hijerarhijski tehnološki organizacije rada, odnosno poslovanja. Upravo to li omogućuje neposredni uticaj samoupravljača na sve oblike društvenog odlučivanja — ličnim izjašnjavanjem ili direktnim uticajem na delegacije koje su im odgovorne.

To su, uprošćeno govoreći, osnovne karakteristike našeg političkog sistema kao demokratskog sistema zasnovanog na pluralizmu samoupravnih interesa. Ali, u našoj praksi ti odnosi još nisu postali potpuna stvarnost. Složena društvena struktura i protivrečnost raznovrsnih interesa često ne samo što sprečava razvitak takvih odnosa, nego ih i deformiše. Međutim, mi bismo bili utopisti ako ne bismo shvatili da je za ostvarenje takvih revolucionarnih preobražaja u jednom društvu potrebno vreme, iskustvo, znanje i nova svest ljudi. Zato za ocenu takvog sistema i za njegovo kompariranje sa drugim savremenim političkim sistemima od presudnog značaja ne mogu da budu njegove trenutne slabosti i nedorečenosti, nego perspektive slobode koje on otvara. A takav sistem ih otvara neuporedivo šire nego što ih je ikad mogao da otvori bilo koji demokratski sistem u dosadašnjoj istoriji čovečanstva.

3. Čovek kao politički građanin ili kao samoupravno društveno biće

Samoupravljanje li njegova demokratska nadgradnja zasnovana na interesnom pluralizmu ukidaju ili bitno slabe one konflikte i duboke razlike u pogledu opštih političkih alternativa u razvoju društva koje bi neizbežno zahtevale borbu za vlast na čisto političkom planu, odnosno koje bi dovodile do cepanja same radničke klase li radnih masa uopšte na političke partije koje bi se borile za vlast. Specifični interesi u samoupravnom socijalističkom društvu ne pretvaraju se najpre u političke formule koje služe borbi za vlast da bi se onda ponovo sveli na društvenu realnost o kojoj odlučuje vrh meke vladajuće partije. Ti interesi u sistemu socijalističkog samoupravljanja neposredno dolaze do izražaja, a odlučivanje o njima je pod stalnim li neposrednim uticajem li kontrolom radnih ljudi i građana koje ujedinjuju pojedinačni ili zajednički interesi, a idejne razlike gube značaj političke borbe za vlast. Na primer, radnik ateist li radnik vernik ujedinjeni su u zajedničkom interesu u pogledu ogromne većine njihovih životnih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i drugih interesa. Ne postoji nikakva potreba da se oni na osnovi vere, odnosno ateizma politički podvajaju, ako se demokratski i tolerantno odnose jedan prema drugom.

Isto tako, ne treba zaboraviti da do cepanja radničkog pokreta na više partija u prošlosti nije došlo toliko zbog konflikata interesa pojedinih slojeva radničke klase — mada su i ti konflikti odigrali određenu ulogu — koliko zbog uslova same klasne borbe. Tokom XX veka nastajala je u parlamentarnom sistemu li izvan njega sve snažnija polarizacija između građanskih li radničkih partija. Taj proces je istovremeno počeo da unosi diferencijaciju i u sam radnički pokret oko pitanja o na-

činu borbe za socijalizam, odnosno o putevima ka socijalizmu. I tako se radnički pokret manje diferencirao zbog svoje unutrašnje strukture, a više na pitanju opredeljivanja puteva ka vlasti.

Međutim, u zemlji u kojoj je pobedila socijalistička revolucija taj problem otpada. Ostaje, doduše, problem očuvanja vlasti radničke klase li radnog naroda. Ali u tom pogledu autentični politički interesi radničke klase je jedinstven i ne postoje razlozi za njenu političku diferencijaciju u više radničkih partija, odnosno za politički pluralizam na toj osnovi. Ali zato sada radnička klasa ima mnogo više potrebe da se izraze njeni raznovrsni konkretni interesi, počev od neposrednih materijalnih, odnosno ekonomskih pa do opštih političkih interesa. Drugim rečima, nastaje potreba da se radnička klasa samoupravno izrazi. I zato pluralizam samoupravne demokratije ne može da bude ništa drugo nego specifično organizovan samoupravni pluralizam interesa radničke klase, radnog naroda i građana. Jer političke partije, ma koliko demokratske one bile, a li njima li celokupan sistem građanske demokratije, nikad nisu u stanju da izraze volju raznovrsnih zajednica interesa, a samim tim ni zbiljskog čoveka koji sebe predstavlja kao otelotvorenje niza ličnih li društvenih interesa.

Nasuprot tome, cilj samoupravne demokratije mora biti izražavanje interesa tog zbiljskog čoveka. U sadašnjim društvenopolitičkim uslovima to znači da cilj samoupravne demokratije mora biti oslobođenje puteva njegovoj sopstvenoj borbi za oslobođenje rada, to jest samog sebe. Drugim rečima, izvor, osnova li cilj demokratskog sistema socijalističkog samoupravljanja nije apstraktni politički građanin političkog sistema građanskog društva li njegovog parlamenta, nego čovek koji živi, radi li stvara u određenim društvenim uslovima li čiji interesi izvire iz takvog njegovog društvenog položaja. Stiče, ne radi se ni o neodređenoj radničkoj klasi kao apstraktnom političkom subjektu, nego o konkretnom radniku, odnosno radnom čoveku sa njegovim autentičnim interesima, koga niko ne može da zameni u ime interesa neke uopštene formule o »diktaturi proletarijata«.

Dakle, ne radi se o politiziranom čoveku kao apstraktnoj individui ili građaninu koji samo ima da se opredeljuje između političkih partija i da pronalazi način kako da utiče na njih, nego o čoveku kao društvom biću za koga je vezan ceo kompleks interesa, počev od najneposrednijih životnih pa do idejnih, političkih, kulturnih itd. Prema tome, socijalističkoj samoupravnoj demokratiji je svojstveno da polazi od čoveka kao nosioca celokupnosti parcijalnih li opštih društvenih interesa. A upravo ti interesi ga povezuju sa drugim ljudima u mnoštvu *objektno postojećih* zajednica interesa, nezavisno od toga da li su one kao takve posebno organizovane ili pristo postoje kao objektivna društvena činjenica.

I upravo na slobodnom ispoljavanju tih interesa, na njihovom samoupravnom li neposrednom zadovoljavanju odnosno odlučivanju o njima li na samoupravnom demokratskom uskladjivanju svih interesa tih zajednica — uz određenu istorijsku uslovljenju ulogu države kao sredstva samoupravnog društva — zasni-va se sistem naše samoupravne demokratije. Taj sistem nije izmišljen niti je voluntaristički nametnut, nego ga je kao nužna nadgradnja socijalističkih li samoupravnih odnosa nametnula sama istorija. Jer, pošto samoupravljač može da bude samo onaj radni čovek koji se nalazi u položaju da samostalno li demokratski ne samo izražava svoje interese, nego i da odlučuje o njima, to sama takva suština samoupravljanja li nameće princip interesnog pluralizma kao osnovu sistema samoupravne demokratije socijalističkog društva li demokratskih prava li sloboda radnog čoveka li građanina.

Na osnovi takvog pluralizma interesa dolazi do odlučivanja većine u društvu. A reč je o većini koja se uvek iznova stvara oko rešavanja pojedinih društvenih problema li interesa, li to upravo kroz konflikte, kompromise li dogovaranje, a u krajnjem rezultatu kroz odlučivanje većinom glasova na raznim nivoima demokratskog samoupravnog, odnosno delegatskog odlučivanja u društvu uopšte. Zato pluralizam samoupravnih interesa nije samo osnova demokratskog političkog sistema našeg društva, nego pre svega uslov postojanja samog socijalističkog samoupravljanja. I upravo kao odlučujuća komponenta samog sistema samoupravljanja u proizvodnim li drugim društvenim odnosima jedino takav pluralizam interesa li može da bude osnova demokratskog političkog sistema. Svaki drugi politički sistem bio bi, u stvari, negacija samog samoupravljanja. Zato se za nas uopšte ne postavlja dilema: višepartijski pluralizam ili jednopartijski sistem, nego samoupravljanje, odnosno demokratski sistem samoupravnog pluralizma interesa ili višepartijski, odnosno jednopartijski sistem koji ukidaju samoupravljanje. U našim uslovima — načelno li dugoročno posmatrano — jedno drugo isključuje.

Naravno, naše društvo ne može preko noći da se oslobodi svih ostataka starog sistema. Ali — ikao što je već rečeno — to nije bitno za ocenu njegovog karaktera. Karakter našeg kao li svakog drugog društva ne opredeljuju ostaci starog u njemu, nego elementi novog, to jest pravac li cilj kretanja društva. A konačni cilj razvoja naše samoupravne demokratije jeste ostvarenje takve slobode čoveka koja će mu omogućiti da se u pogledu svih svojih životnih, radnih li stvaralačkih interesa totalno izrazi kao samoupravljač u slobodnoj li demokratskoj zajednici proizvođača. A to znači da je potrebna stalna li dosledna borba za prevazilaženje ostataka političkog li svakog drugog monopola u sistemu vlasti, a za jačanje samoupravnih demokratskih elemenata u političkom sistemu. I borba za demokratiju u našem društvu, prema tome, znači istovremeno li stalno potiskivanje li

ukidanje svih oblika ekonomskog, političkog i drugog monopola, a samim tim i ostataka političkog sistema koji su izraz tih monopola.

Pluralizam samoupravnih interesa mnogo je snažniji progresivni kreator društvenog razvoja i razrešavanja društvenih protivrčnosti nego što to može da bude politički pluralizam građanske države. Pravi nosilac društvenog progressa nije čovek kao apstraktni politički građanin, nego čovek kao nosilac celog kompleksa društvenih interesa. Jer čak u njegovoj praktičnoj akciji i u njegovom empirizmu neizbežno se spajaju — svesno ili nesvesno — kako saznanje nužnosti i potreba koju nameću same objektivne zakonitosti društvenog razvoja tako i svesna stvaralačka misao o putevima, pravcima i sredstvima prevladavanja većite protivrčnosti između težnji i potreba čoveka i objektivnih nužnosti, između hteći i moći, između ideje i realnosti.

Pošto građanin nije apstraktan, nego konkretan, to jest sa svojim specifičnim interesima, autentično predstavništvo građana stoga može da bude samo ono predstavništvo koje izražava zajednicu autentičnih samoupravnih interesa. U stvari, samoupravljanje ne bi bilo moguće ako bi radnog čoveka predstavljala i umesto njega odlučivala neka politička snaga izvan mogućnosti njegovog direktnog uticaja, a ne zajednica interesa kojoj on objektivno pripada. Upravo zato je interesni pluralizam neuporedivo bliži čoveku i neuporedivo demokratskiji nego bilo koji oblik stranačkog političkog pluralizma koji društvo kao celinu otuđuje od konkretnog čoveka ili građanina, iako odlučuje tobož u ime građanina. Razlika između vladavine samoupravnog interesnog pluralizma i vladavine stranačkog političkog pluralizma isto toliko je duboka kao i razlika između vladavine radnog čoveka zasnovane na sistemu zajedničke, to jest društvene svojine na sredstvima za proizvodnju i vladavine privatnog vlasništva.

Takav društveni položaj čoveka istovremeno je izvor duboke kulturne i etičke revolucije, jer on utiče na preobražavanje celokupne svesti radnog čoveka. Svest najamnog radnika ili potčinjenog službenika ili čoveka kao slepog oruđa u centralizovanoj tehnobirokratskoj strukturi društva postepeno nestaje, a rađa se nova svest slobodnog čoveka koji samostalno raspolaze sredstvima, uslovima i plodovima svog rada, stvaranja i života uopšte. Svest pasivne odgovornosti prema državi počinje da zamenjuje svest o stvaralačkoj odgovornosti čoveka prema drugom čoveku i njegovim interesima, a time i prema društvu uopšte.

4. Politika kao sredstvo i sastavni deo pluralizma samoupravnih interesa, a ne kao monopol političkih partija

Međutim, kad kritički prilazimo sistemu političkog pluralizma koji bi automatski ponovo uveo borbu za klasnu vlast, to se, naravno, odnosi na onaj sistem političkog pluralizma koji je nastao u epohi buržoaske države, a nikako na pluralizam socijalističke političke misli. Jer ovaj pluralizam mora i te kako da bude prisutan u našem sistemu samoupravne demokratije.

Kad govorimo o pluralizmu zajednica interesa, onda, očigledno, ne mislimo samo na *institucije* samoupravnih interesnih zajednica, nego na sve *vrste interesa* koji se ispoljavaju u samoupravnom socijalističkom društvu upravo kao proizvod odnosa u tom društvu. Tu mislimo i na određenu diferencijaciju interesa u samoj radničkoj klasi, u udruženom radu, u sistemu društvene reprodukcije, na raznim područjima stvaranja, u nauci, ideologiji itd. Zatim, kad govorimo o tome da se sistem samoupravne demokratije zasniva na interesnom pluralizmu samoupravnih subjekata, onda nikada ne mislimo samo na parcijalne interese (na primer, na interese organizacija udruženog rada ili organizovanih samoupravnih interesnih zajednica i drugih samoupravnih subjekata ili državnih organa), nego i na zajedničke društvene interese koji treba da budu polazna tačka za određivanje strategije pravaca i metoda daljeg ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog razvoja društva kao celine. Jer zbir parcijalnih interesa nikako ne čini zajednički društveni interes. Do opredeljivanja i utvrđivanja zajedničkog društvenog interesa često je neophodno doći putem sučeljavanja i selekcije parcijalnih interesa na osnovi demokratskog odlučivanja većine.

U tom smislu samoupravna demokratija nije sistem zasnovan na idealnoj harmoniji, nego, naprotiv, na borbi mišljenja i na kritički praksi, pa često i na direktnoj konfrontaciji parcijalnih interesa gde odluka mora da se donosi većinom glasova, a ne društvenim dogovorom ili samoupravnim sporazumom. U tom procesu parcijalni interesi treba da dožive takvu svoju idejnu, naučnu i političku sintezu koja može da otvara progresivne perspektive i vizije socijalističkog napretka. Pluralizam samoupravnih interesa, prema tome, ne može biti samo pluralizam empirijskih interesa. To je u isto vreme i pluralizam idejne, naučne i političke misli, s tim što taj pluralizam nije više instrument monopola vlasti, nego izraza kretanja društvene svesti, a samim tim i sastavni, organski deo demokratskog odlučivanja samoupravnih subjekata.

A to znači da samoupravno socijalističko društvo pretpostavlja određenu formu političkog pluralizma. Ali, on se u samoupravnom društvu pojavljuje, u stvari, pre svega kao jedan od oblika interesnog pluralizma i interesnog organizovanja. On obuhvata područja onih društvenih interesa koji se ispoljavaju kao ideologija, kao uopštavanje parcijalnih interesa ili kao opredeljivanje

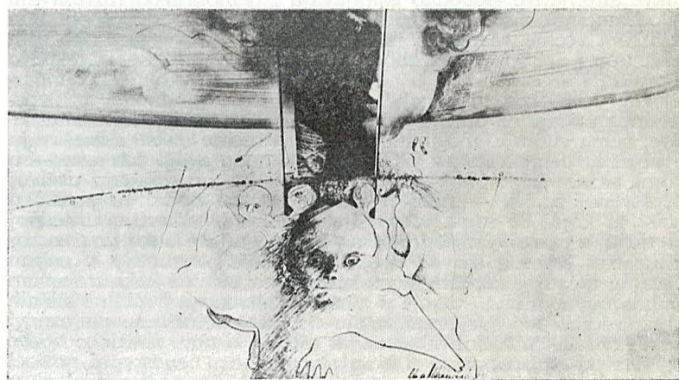
opštih pravaca konkretne društvene politike na pojedinim područjima društvenog života. Ali baš zato što je politički pluralizam samo deo interesnog pluralizma, našem samoupravnom socijalističkom društvu nije potreban neki višepartijski sistem, nego specifične društveno-političke i slične organizacije koje mogu, kao *diferencirano organizovana socijalistička društvena svest*, da utiču na opredeljivanje kako opštih društvenih interesa tako i težnji samoupravnih zajednica pojedinačnih interesa. Takvu funkciju u našem sistemu samoupravne demokratije sada vrše društveno-političke organizacije kao što su Savez komunista, Socijalistički savez radnog naroda, sindikati, Savez socijalističke omladine, kao i razne druge društvene i naučne organizacije. Nema sumnje da će se u budućnosti taj sistem obogaćiti još diferenciranijom strukturom takvih organizacija i njihovom društvenom ulogom.

S druge strane, interesni pluralizam samo jednim delom dolazi do izražaja u društveno-političkim i sličnim organizacijama. Jer u odnosima socijalističkog samoupravljanja većina društvenih interesa se ne politizira, nego se pojavljuje u svom autentičnom obliku. Stoga ne mora svaki odnos među ljudima, odnosno među zajednicama samoupravnih interesa da se pretvara u politiku i domen političke snage. Staviše, većina takvih odnosa a i konflikata koji nastaju u toj oblasti, i nisu toliko odnosi među ljudima koliko su odnos ljudi prema stvarima. Samoupravno socijalističko društvo, odnosno njegov demokratski sistem, olakšaće rešavanje problema te vrste alko ih bude zadržalo kakve kakvi oni stvarno jesu, dakle kao odnos prema stvarima, a ne kao odnos među ljudima. Zato u sistemu samoupravnog demokratskog pluralizma većina tih problema može da se rešava samoupravnim sporazumima i društvenim dogovorima, a samo jednim delom političkim odlučivanjem većinom glasova ili arbitražom državnih organa, uz odgovarajuće angažovanje društveno-političkih organizacija. U stvari, samoupravljanje znači demokratsko podstavljanje odlučivanja o društvenim poslovima, a ne takvu klasičnu politizaciju društvenih funkcija koja svaki sukob interesa pretvara istovremeno i u borbu za političku vlast.

Da bi takva nadgradnja mogla da vrši svoju društvenu funkciju, društvo socijalističkog samoupravljanja mora da izgradi takav sistem samoupravne demokratije koji neće politički diferencirati radničku klasu i radne mase uopšte u obliku političkih partija, ali će obezbediti njihovu neposredno učešće u političkom odlučivanju na osnovi slobodne borbe mišljenja o konkretnim problemima tog odlučivanja. Na taj način u sistemu samoupravnog interesnog pluralizma većina i manjina se ne stvara u obliku monopolističkih političkih partija, nego u donošenju svake konkretne odluke. A to znači da se društveni poslovi ne odvajaju nekakvom politizacijom od samoupravljača u neke otuđene centre političke moći, nego postaju stvar njihove sopstvene društvene aktivnosti i njihovog neposrednog učešća u demokratskom odlučivanju u tim poslovima.

Takav demokratski sistem određuje i karakter društvenog položaja društveno-političkih i sličnih organizacija u sistemu samoupravne demokratije. Društveno-političke i slične organizacije ne pojavljuju se — ili, pravilnije rečeno, sve manje se pojavljuju — kao izraz opštih političkih diferencijacija. One nastaju i oblikuju se u cilju ostvarivanja specifičnih zajedničkih interesa samoupravljača, odnosno izražavaju specifične vidove samoupravnih interesa. Drugim rečima, one ne nastaju u cilju borbe za političku vlast, nego u cilju zadovoljavanja specifičnih društvenih potreba i interesa samoupravnih zajednica radnih ljudi i građana koje su stvarni izvor i nosilac političke vlasti. *Ideologija i politika na taj način dobijaju slično mesto i ulogu u društvu kao i nauka i kultura.*

Time što delegatski sistem obuhvata kako samoupravne interese zajednice u oblasti ekonomske i socijalne politike, komunalnog života, kulture, nauke itd. tako i organizovane snage društvene svesti zasnovane na principu interesnog pluralizma, on i istovremeno obuhvata i izražava i pojedinca i njegovu zajednicu interesa, kao i društvo i njegove interese u celini. Takva samoupravna i demokratska integracija društva sposobna je da izrazi kako današnje interese i potrebe čoveka i pojedinih njegovih za-

likovni prilozi u ovom broju: crteži milorada miće mihajlovića

jednica interesa i društva u celini tako i progresivne dugoročne ciljeve razvoja socijalističkog društva, kao i puteve i sredstva neophodna za njihovo ostvarenje. To, dakle, zavisi i od subjektivnih sposobnosti samoupravnih zajednica i socijalističkih snaga uopšte da realizuju sve prednosti samoupravnog sistema.

Time nikako ne želim da tvrdim da je takvim putem moguće postići neku idealnu harmoniju u društvu i u njegovom demokratskom političkom sistemu. Tako su problemi klasnih suprotnosti uglavnom postali sekundarni ili pretežno potisnuti u oblast opšte ideološke i političke borbe, ipak oni još uvek vrše određen uticaj na ceo sistem samoupravljanja i samoupravne demokratije. Osim toga, u društvu postoje li konflikti među parcijalnim interesima, između državne vlasti i parcijalnih samoupravnih interesa, postoji određena protivrečnost između samoupravljanja u društveno-ekonomskim odnosima i načina poslovanja upravljanja procesom rada i poslovanja, što izaziva sukob između radnika i tehnobirokratskih tendencija; zatim postoje socijalne razlike među pojediniim slojevima radničke klase i radnog naroda; još ima nacionalnih konfliktata koji proizilaze iz nejednake i neravnomerne ekonomske razvijenosti i drugih sličnih uzroka; prisutni su idejni i politički konflikti koji nastaju u vezi sa pitanjem puteva i sredstava dalje izgradnje socijalizma i u vezi sa problemima međunarodne politike i slično.

Zato naš sistem samoupravne demokratije u celini i posebno naš delegatski sistem moraju biti sposobni ne samo da izražavaju pluralizam samoupravnih interesa, nego i da demokratskim putem razrešavaju konflikte među tim interesima. U društveno-svojinskom periodu naše socijalističke revolucije te konflikte je razrešavala država, odnosno njen aparat. U sadašnjim uslovima samoupravnog socijalističkog društva takvo razrešavanje tih konfliktata nije više moguće, osim na određenim područjima gde državni organi još mogu i moraju da vrše ulogu arbitra. Međutim, većina problema koji proizilaze iz pomenutih konfliktata i situacija mora se rešavati u samom sistemu samoupravne demokratije, odnosno u samom delegatskom sistemu, i to kako u udruženom radu i u samoupravnim interesnim zajednicama tako i u mesnim zajednicama, komunama i drugim društveno-političkim zajednicama.

I upravo zato da se pojedinačni, odnosno parcijalni ili specifični interesi ne bi prikazivali kao opšti društveni interesi, ili da se oni ne bi nametali političkom snagom ili da ih ne bi nametao aparat vlasti, neophodno je da se naš delegatski sistem na svim svojim nivoima i na svim područjima društvenog života što više zasniva na principu samoupravnog sporazumevanja i društvenog dogovaranja, a samo kad tim putem nije moguće doneti demokratsku odluku, onda odluka mora da se donosi na principu odlučivanja većine, li to opet na svim nivoima i na svim područjima društvenog života. Samo takvom demokratskom sadržinom delegatskog sistema moguće je sprečiti nastajanje takvih osamostaljenih centara političke, ekonomske, upravne i svake druge monopolističke moći koji bi mogli da se nametnu kao subjektivistički arbitrar u društvenim odnosima i koji bi mogli društvu nametati — umesto političkog sistema samoupravne demokratije — politički sistem tehnobirokratskog monopola.

Razume se, određeni elementi arbitriranja moraju i u nadležnosti državnih organa. Bez toga demokratski sistem ne bi mogao uopšte ni da postoji. Ali, u našem Ustavu je veoma jasno definisana oblast samostalnih nadležnosti državnih organa u društvu. Pri tome je Ustav vodio računa o tome da te nadležnosti ne budu takve da mogu dovesti te organe — eventualno u sprezi sa nekim drugim centrima društvene moći — u položaju da se nametnu društvu kao njegov monopolistički gospodar. Doduše, u svakodnevnoj praksi takve tendencije će se i u budućnosti pojavljivati. Jer nikakav ustav ne može unapred predvideti sve situacije koje društveni život stvara. Ali, da li će se takve tendencije probijati ili se neće probijati, to će u velikoj meri zavistiti od svesti i akcije subjektivnih snaga socijalističke svesti u društvu uopšte i u delegatskom sistemu posebno.

Razume se, naš politički sistem treba da obezbeđuje da se takve alternative slobodno ispoljavaju li demokratski razrešavaju bilo samoupravnim sporazumom ili društvenim dogovorom bilo odlukom većine. Međutim, ni te alternative ni konflikti oko njih nisu takve prirode da bi zbog njih i na njihovoj osnovi društvo moralo da se organizuje u neki oblik višepartijskog ili jednopartijskog političkog monopola, koji isključuje građanina iz neposrednog uticaja na upravljanje društvom. Naprotiv, takve alternative, nema sumnje, mogu mnogo progresivnije da se razrešavaju u sistemu demokratskog pluralizma samoupravnih interesa — u kome se sve ideje li svi stavovi mnogo brže proveravaju u živom društvenoj praksi — nego u sistemu stalne borbe za političku vlast, u kojoj se sama ideologija i politika prikazuju u jednoj svetlosti, a razrešavanje problema koji nastaju u živom društvenoj stvarnosti često u sasvim drukčijoj. Takve alternative u našem sistemu mogu se uspešno demokratski razrešavati kako u samom samoupravnom radu tako i u akciji društveno-političkih i sličnih organizacija. Jer ove organizacije ne diferenciraju se na osnovi nekih opštih političkih alternativa niti na osnovi političke borbe za vlast — pošto one ni u kom slučaju nisu neposredni nosioci vlasti — nego na osnovi svoje specifične i diferencirane uloge u pluralizmu samoupravnih interesa radnih ljudi i građana.

Naravno, struktura subjektivnog faktora, način njegovog organizovanja, institucionalni oblik njegovog delovanja u društvu, kao i njegov položaj i uloga u sistemu državne vlasti, uključujući tu i vodeću ulogu samog Saveza komunista, nije nešto većito i nepromenljivo. Ali, struktura organizovanih subjektivnih snaga kakva postoji u našem sistemu odgovara našem društvu iz više razloga. Ona predstavlja polaznu poziciju, početni uslov za izgradnju takvog sistema samoupravne demokratije u kome ideologija i opšta politika neće biti oružje za isticanje monopola političke vlasti koji je svojstven i višepartijskom i jednopartijskom sistemu, nego će imati onakav položaj i ulogu u društvu kakav danas imaju nauka i kultura. Ideologija i politika će sve više uticati na svest samoupravljača koji će na osnovi svojih autentičnih interesa stvarno upravljati društvom u okviru odgovarajućeg demokratskog sistema. One neće više čoveka pretvarati u apstraktnog političkog građanina i neće ga više deliti na političke partije zato da bi mu iz ruku otele njegovo pravo da samoupravno upravlja sobom i društvom. Tek u takvim uslovima sloboda građanina postaća identična sa slobodom čoveka.

Ljudi koji će u samoupravnoj demokratiji upravljati društvom odnose se prema raznim aspektima ideologije i politike onako kako se danas odnose prema nauci i kulturi. Drugim rečima, o njihovoj primeni odlučivaće se zavistno od toga kakve neposredne li dugoročne rezultate i kakvu korist one mogu da daju na pojedinim područjima životnih, radnih i stvaralačkih interesa ljudi. Tek kad ne bude okova monopolske političke vlasti, to jest kad ona ne bude više otelotvorenje takvih političkih institucija koje su oružje borbe za monopol u političkoj vlasti, tek tada će ideološka i politička misao biti zaista slobodna, a s njom li čovek koji je danas podređen političkim monopolima, bez obzira na to o kakvoj je demokratskoj ili nedemokratskoj formi tog monopola reč.

Doduše, može se reći da je to još daleka budućnost. Da, to je svakako stvar budućnosti i postepenog preobražaja savremenog društva. A na sadašnjem stepenu društvenog razvoja sigurno je da ni jedno društvo ne može da se održi bez određenog oblika klasičnog monopola u političkoj vlasti ili bar bez takvog kompromisa koji obezbeđuje vodeću ulogu jedne klase uz određenom prihvatanje interesa druge klase. Takav politički monopol u naše doba može da odigra bilo reakcionarnu bilo progresivnu ulogu. On je oružje klasne vlasti buržoazije i tehnobirokratskog monopola. Ali, on je isto tako neophodno oružje i revolucije radničke klase i antimonopolističkih snaga. No, bez obzira na to koliko u datom trenutku bio progresivan, politički monopol je podložan najraznovrsnijim deformacijama upravo zato što vrlo lako može od oružja naroda da se pretvori u oružje vladavine nad narodom.

Kritičar našeg društva može reći da napred opisani odnosi u našoj praksi ne izgledaju sasvim tako kao što se o njima govori ili piše. Takva kritička ocena postojećeg stanja svakako je u određenoj meri opravdana. Ali, li pored svih slabosti li pored sve svoje nerazvijenosti, takvi odnosi, ipak, već postoje kao početna baza jednog procesa, a stvar je subjektivnih snaga socijalističkog društva da ih dalje razvijaju i učvršćuju.

Prema tome, bez obzira na to u koliko dalekoj budućnosti će se na takav način razrešavati protivrečnosti savremenog socijalističkog društva, jedno društvo koje izgrađuje takav novi politički sistem koji odgovara odnosima socijalističkog samoupravljanja mora da ga izgrađuje upravo sa pogledom u takvu budućnost. Bez takvog teorijskog li praktičnog sagledavanja problema dugoročnog razvoja našeg samoupravnog demokratskog sistema sam njegov razvoj ograničavao bi se na svakodnevna empirijska saznanja, što bi ceo taj proces bitno usporilo i često ga deformisalo, utoliko pre što mi već danas ne samo da možemo, nego i moramo određene probleme društvenih odnosa da razrešavamo upravo na takav demokratski način. Jer ne može biti nikakve sumnje da će se svakim korakom savremenog klasnog društva ka besklasnoj samoupravnoj zajednici slobodnih proizvođača morati da slabe i postepeno da nestaju svi oblici političkog monopola u sistemu vlasti, odnosno upravljanja društvom.

Naše društvo, pri tome, treba da se čuva opasnosti da se takve idejne i teorijske pretpostavke daljih kretanja ili pojedina praktična rešenja ne pretvaraju u dogme. Zato živa samoupravna praksa mora biti slobodan li samostalan činilac u proveravanju li korigovanju tih idejnih i teorijskih pretpostavki. Naše društvo treba da se dosledno pridržava onog stava iz Programa Saveza komunista Jugoslavije u kome je rečeno: »Ništa što je stvoreno ne sme za nas biti toliko sveto da ne bi moglo biti prevaziđeno i da ne bi ustupilo mesto onome što je još naprednije, još slobodnije, još ljudskije.«

(Iz knjige: *Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, Izdavački centar »Komunist«, Beograd, 1978.*)